

УДК 373.3.015.31:502/504
DOI: 10.33989/2226-4051.2022.26.273189

Ольга Федій, м. Полтава
ORCID: 0000-0002-9988-7929

Яна Макаренко, м. Полтава
ORCID: 0000-0002-6656-0823

Тетяна Мірошніченко, м. Полтава
ORCID: 0000-0002-0368-1265

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖКИ

У статті розглянуто особливості організації екологічної стежки як ефективного засобу формування екологічної компетентності молодшого школяра. Схарактеризовано зміст і структуру екологічної компетентності учня відповідно до Державного стандарту загальної початкової освіти. Визначено мету, завдання, функції та роль навчальної екологічної стежки у вихованні екологічно грамотної поведінки дитини в навколишньому природному середовищі, представлено короткий опис маршруту екологічної стежки. Акцентовано увагу на естетичному значенні екостежки, що полягає в активізації естетичних почуттів і переживань молодших школярів під час спостереження за об'єктами природи. З'ясовано, що найбільш продуктивним напрямом роботи на екологічній стежці є практично-екскурсійний, основними видами діяльності якого є відпрацювання практичних робіт, спостереження, проєктна, науково-дослідницька, спортивно-оздоровча, ігрова та творча діяльність.

Ключові слова: компетентнісний підхід; екологічна компетентність; екологічне мислення; ціннісні орієнтації; екологічно виправдана поведінка; молодший школяр; екологічна стежка; екскурсія.

Постановка проблеми. На сьогодні негативний вплив людства на навколишнє природне середовище сягнув величезних масштабів, що призвело до виникнення глобальної екологічної кризи. У зв'язку з цим суспільство висуває потребу в компетентній особистості, яка на основі самостійного критичного мислення і відповідальності буде готовою і здатною не лише визначати екологічні проблеми, знаходити раціональні шляхи їх вирішення, а й попереджати виникнення останніх. Формування екологічної компетентності особистості є одним з головних завдань освіти для сталого розвитку суспільства. Екологічно компетентна людина прагне відповідально вирішувати життєві

ситуації та організовує своє життя на основі пріоритетності цінностей збереження довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні підходи до формування екологічної компетентності, її сутність, принципи, зміст, структура визначено у працях О. Колонькової, В.Маршицької, О. Пруцакової, Н. Пустовіт, Л. Руденко, Л. Титаренко, С. Шмалей та ін. Проблеми екологічної освіти молодших школярів вивчали Т. Машарова, Д. Мельник, І. Павленко, О. Плешаков, Н. Пустовіт та ін. Методичні та теоретичні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів висвітлено у наукових розвідках Т. Байбари, Н. Бібік, О. Біди, Т. Гільберт, О. Савченко, Г. Тарасенко та ін.

Однак, незважаючи на актуальність і широке поле досліджень, проблема формування екологічної компетентності дітей молодшого шкільного віку засобами екологічної стежки залишається відкритою.

Мета статті – схарактеризувати екологічну стежку як засіб формування екологічної компетентності молодших школярів.

Методи дослідження. Для розв'язання поставленої мети застосовано аналіз психолого-педагогічної літератури, синтез та систематизація джерел інформації для визначення основних понять, аспектів з окресленої тематики; порівняння, узагальнення, систематизація для обґрунтування вихідних теоретичних позицій, поглядів і підходів з означеної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Головну роль у процесі набуття учнями екологічної компетентності відіграє початкова школа. Молодший шкільний вік – найцінніший етап у розвитку екологічної культури особистості, екологічного мислення, цілісного світогляду, системи переконань і засвоєння екологічних знань. Із прийняттям Державного стандарту початкової освіти (2018 р.) змінено пріоритети природничої галузі та визначено екологічну компетентність як ключову, що виявляється у здатності учнів розв'язувати доступні особистісно і соціально значущі практичні проблеми, пов'язані з екологічними об'єктами довкілля та суспільного життя (Андрусенко, 2020).

У Концепції екологічної освіти України (2002) стверджується, що учні в початковій школі набувають елементарних знань

про природу та взаємозв'язки в ній, взаємодію та взаємовплив людини та природи, усвідомлення погіршення стану довкілля внаслідок нераціональної господарської діяльності, розвиток ціннісного ставлення до природи як джерела задоволення естетичних, комунікативних і пізнавальних потреб особистості.

Компетентнісний підхід передбачає спрямованість педагогічної діяльності на формування у дитини ключових і предметних компетентностей, яких вимагає сучасне життя. В результаті забезпечується сформованість загальної компетентності особистості, що виступає її інтегрованою характеристикою. Вона складається зі знань, умінь, ставлень, досвіду діяльності й поведінкової моделі особистості. Компетентнісний підхід в екологічній освіті спрямовано на забезпечення єдності інтелектуального та емоційного сприйняття природи з практичною природоохоронною діяльністю, у результаті здійснення екологічної освіти дитина здобуває екологічну компетентність.

У науковій літературі сутність поняття «екологічна компетентність» трактується так:

– характеристика, що дає змогу сучасній особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку (Н. Пустовіт, 2001);

– інтегрований результат навчальної діяльності учнів, який формується передусім завдяки опануванню змісту предметів екологічного спрямування (І. Єрмаков, Д. Пузіков, 2005);

– здатність особистості до ситуативної діяльності в побуті та природному оточенні, коли набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в умінні приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля (В. Маршицька, 2005);

– інтегральний розвиток особистості, що об'єднує нормативний, когнітивний, емоційно-мотиваційний і практичний компоненти, які взаємопов'язані між собою. Відтак, екологічна компетентність забезпечує здатність виокремлювати, розуміти, оцінювати сучасні екологічні процеси, спрямовані на забезпечення екологічної рівноваги та раціонального природокористування (С. Шмалей, 2005);

– система знань, умінь і навичок у сфері екологічної діяльності, що відповідають внутрішній позиції та забезпечують кваліфіковане розв’язання екологічно небезпечних ситуацій, спостереження та контроль за дотриманням екологічних вимог у різних сферах життєдіяльності згідно з екологічним законодавством України (О. Колонькова, 2007);

– вияв екологічної культури в полі відповідальності особистості (О. Пруцакова, 2007);

– здатність застосовувати екологічні знання й досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей і непрагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям на основі усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем і відповідальності за екологічні наслідки власної професійної і побутової діяльності (Л. Титаренко, 2007);

– підготовленість і здатність людини до практичного вирішення екологічних завдань, наявності в неї певних особистісних якостей у поєднанні з необхідним запасом знань і умінь ефективно діяти у проблемних ситуаціях, що виникають у різних сферах діяльності, та знаходити правильні шляхи їх вирішення (Л. Руденко, 2008);

– інтегративна характеристика, що є системною цілісністю набутих екологічних цінностей, засвоєних екологічних знань, способів діяльності з вивчення й дослідження явищ, об’єктів і процесів навколишнього середовища, реалізації функцій екологічної освіти в професійній діяльності без порушення рівноваги в системі «суспільство – природа» (Я. Логвінова, 2014);

– набута в процесі навчання інтегративна готовність і здатність учня до екологічної діяльності, що ґрунтується на знаннях, уміннях, досвіді та ціннісних орієнтаціях особистості (Н. Куриленко, 2015);

– синтез особистісних якостей, творчих здібностей, знань, умінь та індивідуального досвіду, цілісність яких забезпечує здатність людини вмотивовано будувати свою життєдіяльність у гармонії з навколишнім середовищем, суспільними й особистісними потребами й цінностями, усвідомлюючи власну відповідальність за вплив своєї професійної та побутової діяльності на довкілля (І. Коновальчук, 2016).

На нашу думку, екологічна компетентність виявляється в здатності молодшого школяра застосовувати екологічні знання та ефективно вирішувати екологічні проблеми, з якими він зустрічається у своєму повсякденному житті. Аналіз екологічної компетентності засвідчує, що в її структурі виділяють такі компоненти: екологічні знання та вміння, екологічне мислення, ціннісні орієнтації, екологічно виправдана поведінка.

Розглядаючи теоретико-методичні засади формування екологічної компетентності молодших школярів В. Мелаш та К. Ковальчук (2013) вирізняють нормативний, когнітивний, емоційно-мотиваційний і практичний компоненти. Когнітивний компонент охоплює наукові знання про структуру, енергетику та функціонування біосфери як цілісної системи, єдність людини й суспільства з природою, екологічні проблеми й шляхи їх розв'язання, сучасні завдання охорони природи. Емоційно-мотиваційний компонент визначається значенням природи й тим, що вона зазнає з боку людини і якого потребує захисту. Нормативний компонент змісту екологічної компетентності школярів містить систему норм, правил, принципів і заборон щодо взаємодії людини з довкіллям. Практичний компонент являє собою сукупність різноманітних видів і способів діяльності, спрямованих на формування в школярів пізнавальних і практичних умінь і навичок екологічного характеру, розвиток вольових якостей, а також потреб і вмінь виявляти активність при вирішенні екологічних проблем.

І. Коновальчук (2016) формування екологічної компетентності розглядає як спеціально організовану діяльність, у якій учнями в процесі вирішення практичних і теоретичних задач екологічної спрямованості набувається досвід взаємодії з навколишнім природним середовищем.

Формування екологічних компетентностей у сучасній школі відбувається в полі гуманістичної освітньої парадигми та на засадах дидактичних принципів гуманізації, гуманітаризації, інтеграції, диференціації і реалізуються через особистісно-орієнтовані технології навчання. Такий підхід сприяє самореалізації особистості учня в житті, його соціальній адаптації, конструктивній суспільній діяльності і є умовою формування громадянина України (Ратушняк, 2014).

Забезпечення спеціально створених педагогічних умов як компонента освітнього процесу початкової школи є важливим етапом на шляху формування екологічно компетентної особистості.

В. Молодиченко, А. Сердюк, Н. Молодиченко (2020) виділяють такі педагогічні умови ефективного формування екологічної компетентності: готовність вчителя до формування екологічної компетентності учнів; створення сприятливого навчально-виховного середовища формування екологічної компетентності учнів; екологізація змісту навчання через міжпредметні зв'язки навчальних дисциплін; моніторинг результатів формування екологічної компетентності учнів початкової школи.

На думку В. Мелаш та К. Ковальчук (2013), важливою умовою успішного формування екологічної компетентності учнів є застосування форм і методів педагогічного впливу, котрі охоплюють експеримент і пошук, розвивають аналітичні та інтелектуальні вміння, здатність критично осмислювати явища, інформацію та досвід, знаходити й обґрунтовувати варіанти розв'язання життєвих ситуацій.

У колективній роботі Л. Липової, Т. Лукашенко та В. Малишева (2012), присвяченій визначенню складників екологічної компетентності, зазначається, що важливою умовою її формування є перетворення зовнішніх мотивів і стимулів на внутрішні мотиви особистості, що сприятиме формуванню природобезпечної діяльності без зовнішнього контролю.

Формування екологічної компетентності учнів початкових класів передбачає: засвоєння ключових понять, наукових фактів про природу; усвідомлення матеріальної і духовної цінності природи для суспільства та людини; потребу в спілкуванні з природою, відчуття гармонійної єдності з нею; свідоме дотримання правил поведінки у природі, примноження її багатств, участь у природоохоронній діяльності; прагнення до пізнання навколишнього світу в єдності з морально-естетичними переживаннями (Матвеева, 2013).

На нашу думку, однією з умов ефективного формування екологічної компетентності молодших школярів є використання засобів самої природи. Організація роботи екологічної стежини дає змогу розв'язати майже всі завдання екологічної освіти дітей молодшого шкільного віку. Екологічна стежина – це завчасно визначений маршрут на певній природній місцевості, на якому

розташовані унікальні й типові для даної місцевості об'єкти: різні групи рослинності (ліс, гай, луки, чагарники), водойми, водні джерела, пам'ятки природи, характерні форми рельєфу тощо.

Головною метою екологічної стежки є виховання екологічно грамотної поведінки дитини в навколишньому природному середовищі, поширення знань про природу і людину як невід'ємну частину довкілля. Екологічні стежки виконують пізнавальну, розвивальну, виховну, естетичну й оздоровчу функції. Використовуються для проведення навчальних екскурсій, прогулянок, масових заходів екологічно-натуралістичного спрямування, пропагандистської роботи з охорони природи.

Навчальна екологічна стежка може створюватись на власній території школи, гімназії, ліцею, позашкільного дитячого закладу, де мають місце певні насадження: квітники, сад, дендрарій, навчально-дослідна ділянка та інші рукотворні або природні об'єкти (гніздо лелеки, колонія граків, кормові та гніздові майданчики для звірів і птахів тощо). Маршрут стежки може пролягати й через такі об'єкти антропогенного ландшафту, які завдають шкоди довкіллю (звалища сміття, металобрухту, непередбачені стоянки автотранспорту тощо), як негативний приклад природокористування (Методичний..., 2015).

Помітивши на території школи маршрут екологічної стежки, потрібно обов'язково розмістити необхідні об'єкти. Це невелика галявина, ділянка лісопосадки, старі розлогі дерева, алея, дерева з годівницями, пташиними гніздами, культурні посадки (сад, клумба), маленька водойма. Уздовж окремої ділянки необхідно посадити основні види лікарських рослин (розторопша, перцева м'ята, ехінацея, ромашка, шавлія), уздовж іншої – кілька видів рідкісних рослин. Також можна висадити й різні види медоносних трав, які привернуть різноманітних запилювачів (бджіл, джмелів).

Наведемо приклад розробленої нами екологічної стежки «Екологічна стежина для всіх». Запропонований проєкт органічно інтегрується в освітній процес будь-якого навчального закладу, може реалізуватися самостійно або виступати складником комплексної програми екологічного виховання та формування екологічної компетентності молодших школярів.

Мета екологічної стежки: розширення та поглиблення екологічних знань, уміння аналізувати й порівнювати об'єкти живої природи, знаходити причинно-наслідкові зв'язки, здійснювати

пізнавально-дослідницьку діяльність задля формування екологічної компетентності молодших школярів.

Завдання екологічної стежки: формувати знання про екосистеми своєї місцевості; ознайомити з різними об'єктами живої й неживої природи та показати взаємозв'язки природи з навколишнім світом; розвивати у молодших школярів спостережливість, пізнавальну та творчу активності шляхом проведення ігор, досліджень, спостережень та інших видів діяльності; виховання любові до навколишнього середовища та бажання займатися природоохоронною діяльністю; сприяння спілкуванню дітей з оточуючим природним середовищем.

Короткий опис маршруту. Дослідивши територію навколо навчального закладу, ми виокремили найбільш цікаві та корисні об'єкти для спостереження. Структура стежки налічує шість презентаційних ділянок: 1. «Парк», 2. «Пеньок», 3. «Первоцвіти», 4. «Галявина», 5. «Річка», 6. «Дорога до школи». Для дітей молодшого віку проводяться вступні екскурсії на частині стежки тривалістю 35-40 хвилин.

1. «Парк». Парк – це земельна ділянка з природною чи спеціально посадженою рослинністю. Переважаючими деревними породами є: дуб, клен гостролистий, тополя, береза, ясен, липа дрібнолиста, гіркокаштан звичайний, робінія псевдоакація, калина, горобина звичайна, бузина чорна та бузок звичайний. Серед хвойних рослин – туя західна, сосна звичайна, ялина колюча, ялина сиза, ялівець козацький, ялівець звичайний. Зазвичай включаються в композицію парку квітники з різноманітних багаторічних, дворічних та однорічних квітів (айстри, петунія, пеларгонія, майорці, шавлія, чорнобривці, півники, лілійники), наявні зелені газони. Тут можуть мешкати синиця велика, синиця блакитна, сойка, граки, дрізд чорний, сорока, галка, ворона сіра, дятел звичайний, білки, їжаки, зайці, різні види плазунів і комах.

2. «Пеньок». Змертвілі дерева надають притулок грибам і комахам, звірям і птахам, підживлюють молодий ліс, зберігають вуглець. Багато птахів гніздяться в дуплах сухих дерев, ящірки і черепахи гріються на сонці на повалених стовбурах, білки облаштовують комори під корчами, а кажани використовують дупла як притулок (деякі види і зимують у них).

3. «Первоцвіти». Після тривалої зими прокинуться первоцвіти – ранньоквітуча група рослин. Це багаторічні трав'я-

ністі рослини з коротким весняним циклом розвитку й літнім періодом спокою. Наземні частини цих рослин живуть протягом кількох тижнів, а решту року перебувають у стані спокою у вигляді бульб, цибулин чи кореневищ. У наших краях такими рослинами є проліска дволиста, пшінка весняна, білоцвіт весняний, горицвіт весняний, ряст бульбистий, сон-трава, конвалія звичайна та ін.

4. «Галявина». Галявина є складовим елементом лісу. Це відкрита, незаросла деревами ділянка, де можуть розвиватись нехарактерні для лісового біотопу трави та чагарники, а також супутні тварини.

5. «Річка». Річка – це природна водойма. Рослинний світ заповнює водойму від поверхні до дна, серед них – рогіз, очерет, ряска, кушир, глечики жовті. У прісних водоймах живуть комахи-водомірки, жуки-плавунці, молюски, раки, жаби, різні види риб – окуні, коропи, лящі, карасі, щуки. На берегах цих водойм селяться чаплі, бугаї, плиски.

6. «Дорога до школи». Це ділянка, на якій можна спостерігати різні процеси порушення, руйнування, забруднення природного середовища, наприклад, засміченість лісосмуги та узбіччя дороги твердим побутовим сміттям. Тут трапляються рослини, що ростуть поблизу житла людини та на засмічених ділянках – амброзія полинолиста, блекота чорна, дурман та ін.

Необхідно зауважити, що робота на екологічній стежці посилює контакт учнів із природою. У процесі пізнання природи формуються і розвиваються естетичні почуття та смаки. Багатство навколишньої природи викликає у молодших школярів почуття радісного здивування. Естетичний вплив природи на дитину значною мірою пояснюється тим, що прекрасне сприймається в доступній і привабливій формі. Природа викликає в дітей великий діапазон почуттів і переживань. Залучаючи учнів до активної діяльності з охорони і примноження природних багатств, учителі підводять їх до розуміння, що краса рідної природи багато в чому залежить від них самих. Милування чудовими картинами природи розвиває дитячу фантазію, загострює спостережливість, настроює на глибокі роздуми. Для того, щоб діти краще знали й розуміли навколишній світ, щоб мали уявлення про екологічні проблеми, треба, щоб вони спочатку набули певного запасу знань про навколишню природу.

Робота на екологічній стежці відбувається за різними напрямками. Найбільш продуктивним, на нашу думку, є практично-екскурсійний: під час екскурсій відпрацьовуються практичні роботи, спостереження, проєктна, науково-дослідницька, спортивно-оздоровча, ігрова та творча діяльність.

Навчальна екскурсія – це форма навчальної роботи, яка дозволяє учневі не лише безпосередньо пізнавати світ, а й набувати вмінь робити це з допомогою самостійного спостереження та дослідження, накопичення досвіду раціонального природокористування та природоохоронної діяльності. Екскурсії забезпечують реалізацію дидактичного принципу зв'язку теорії з практикою. Вони мають велике пізнавальне та виховне значення. Під час екскурсій екологічною стежкою молодші школярі спостерігають явища і об'єкти в природному середовищі та розглядають їх в поєднанні з іншими об'єктами. Їх специфіка полягає в тому, що під час екскурсії, крім освітніх завдань, вирішуються посилені для учнів екологічних проблеми.

Плануючи екскурсію, вчитель точно визначає тему і мету екскурсії, конкретизує програмний зміст, намічає місце екскурсії. Кожна екскурсія включає самостійну роботу, виконуючи яку, учні систематизують знання з вивченої теми. Тематика екскурсій може бути найрізноманітніша, наприклад: «Осінь», «Нежива і жива природа», «Хвойні рослини», «Первоцвіти», «Взаємозв'язки в природі», «Тварини мого краю» та ін. Вони можуть проводитися з тем, пов'язаних зі збереженням і зміцненням здоров'я – «Зелена аптека». Учні спостерігають за лікарськими рослинами, за їх будовою, дізнаються про їх лікувальні властивості. Крім того, екскурсії, пов'язані з перебуванням на свіжому повітрі, сприяють зміцненню здоров'я.

Результатами екскурсій може бути створення лепбуків, поробок із природного матеріалу, гербаріїв, колекцій, складання віршів, загадок, розповідей, оповідань про спостереження.

Екскурсії екологічною стежкою роблять процес навчання цікавим, допомагають молодшим школярам краще орієнтуватися в довкіллі, об'єкти і явища природи привертають увагу, цікавлять і збуджують допитливість, розвивають спостережливість школярів, розвивають мовлення, допомагають їм навчитися відчувати прекрасне, викликають у них шанобливе ставлення до природи.

Особливо велику увагу слід приділяти спостереженням під час екскурсій і прогулянок. Спостереження передбачають розвиток уявлень учнів молодшого шкільного віку про об'єкти та явища природи, встановлення зв'язків між неживою і живою природою, формування бережливого ставлення до природи і вироблення навичок екологічно доцільної поведінки в довкіллі. Під час роботи на екологічній стежці вчитель може організувати систематичні, цілеспрямовані спостереження за погодою, сезонними змінами в рослинному, тваринному світі. Залежно від пори року можна рекомендувати такі спостереження: На яких деревах, кущах листя стає жовтим, червоним, багряним? Коли розпочинається листопад у дерев і кущів? Який вигляд взимку мають листяні, хвойні дерева? Коли розпускаються бруньки у дерев і кущів? Коли з'являються перші весняні квіти? Коли біля годівниць з'являються птахи? Коли повертаються в рідні краї шпаки, ластівки? Коли навесні з'являються метелики, мухи, бджоли, джмелі?

Під час роботи з молодшими школярами на стежці можна використати ігрові технології. Вони роблять процес навчання цікавим і сприяють формуванню загальнонавчальних умінь і навичок. Екологічні ігри та завдання дають дитині змогу відчувати себе частиною природи, реагувати на екологічні проблеми, викликають бажання допомогти природі, захистити її від небезпеки. Наприклад, ігри «Впізнай мене», «Хто де живе?», «Яких кольорів більше?», «Що де росте?», «Хто як рухається?», «Чарівні листки», «Що змінилось?» спрямовані на розвиток здатності молодших школярів розрізняти зовнішні ознаки і властивості природних об'єктів і явищ, розвивають спостережливність, розширюють коло естетично цінних об'єктів природи, сприяють формуванню у дітей потреби спілкування з природою.

Вагоме місце під час екскурсії стежиною належить природотерапевтичним вправам, спрямованим на активізацію емоційно-почуттєвої сфери учнів шляхом взаємодії з природою. Так, можна запропонувати дітям кейс завдань із використанням терапевтичного потенціалу засобів природи: скласти казку про живу й неживу природу; уявити, яким деревом чи рослиною вони себе уявляють і чому; намалювати спільний малюнок «рослинного світу» їхнього класу; виконати вправи «Цілюще дихання»

(поєднуючи ходіння та рухливі ігри), «Танок почуттів», «Звуки природи» тощо.

Логічним продовженням екскурсії може стати організація проєктної діяльності, спрямованої на становлення у дитини досвіду самостійного та колективного пошуку нових знань і використання їх у реальних умовах. Вона передбачає перспективний план досягнення, інтегрування й орієнтування на конкретний результат (підготовка екологічних плакатів, листівок, малюнків, свят). Екологічне проєктування є досконалим простором, у якому створюються умови для практичної екологічної та природоохоронної роботи молодших школярів. Наведемо теми проєктів, які можна реалізувати в межах екологічної стежки: «Як готуються до зими бджоли?», «Чому риби плавають?», «Чому у квітів яскраві кольори?», «Осінні прикмети», «Що таке зимова сплячка?», «Книга скарг» природи» та ін.

Цілком очевидно, що застосування окремої технології не може повною мірою забезпечити формування в молодших школярів екологічної компетентності. Тому цей процес має будуватися на поєднанні різних підходів та інтеграції екологічного потенціалу змісту всіх навчальних предметів.

Висновки. Отже, екологічна стежка є ефективним засобом формування екологічної компетентності молодших школярів, котра забезпечує успішну взаємодію з природою, формування основ наукового світогляду і критичного мислення, виховання відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки учнів молодшого шкільного віку в навколишньому середовищі.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці технології підготовки майбутніх учителів до організації екологічної стежки в початковій школі.

Список використаної літератури

- Андрусенко, І. В. (2020). *Формування екологічної грамотності молодших школярів в інтегрованому курсі «Я досліджую світ»: Методичні рекомендації*. Київ: Педагогічна думка.
- Єрмаков, І. Г., & Пузіков, Д. О. (2005). Розвивати життєву компетентність. *Шкільний світ*, 37, 172.
- Колонькова, О. О. (2007). Формування екологічної компетентності старшокласників засобами дистанційної освіти. В *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць*. (Вип. 10. Т.1, с. 379-387). Кам'янець-Подільський.
- Коновальчук, І. (2016). Теоретичні й технологічні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів. *Молодь і ринок*, 5(136), 20-24.
- Концепція екологічної освіти в Україні. (2002). *Директор школи*, 16.

- Куриленко, Н. В. (2015). *Формування екологічної компетентності учнів основної школи у процесі навчання фізики*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Кіровоград.
- Липова, Л., Лукашенко, Т., & Малишев, В. (2012). Екологічна компетентність особистості в умовах фундаменталізації освіти. *Освіта регіону: Політологія, психологія, соціальні комунікації*, 3, 246.
- Логвінова, Я. О. (2014). *Формування екологічної компетентності майбутнього викладача біології в процесі вивчення природничих дисциплін*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Кіровоград.
- Маршицька, В. В. (2005). Сутнісні характеристики екологічної компетентності учнів початкової школи. В *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць*. (Кн. 2. Вип. 8, с. 20-24). Київ.
- Матвеева, Н. О. (2013). *Теорія і методика виховання: формування екологічної культури молодших школярів: Навч.-метод. посібник*. Івано-Франківськ.
- Мелаш, В., & Ковальчук, К. (2013). Теоретико-методичні засади формування екологічної компетентності молодших школярів. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 10, 118-121.
- Методичний лист щодо участі учнівської молоді у заходах присвячених міжнародному Дню Землі та Дню Довкілля в Україні*. (2015). Взято з <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/03-04-80.pdf>
- Молодиченко, В. В., Сердюк, А. М., & Молодиченко, Н. А. (2020). Педагогічні умови формування екологічної компетентності учнів початкової школи. *Інноваційна педагогіка*, 20(3), 11-16.
- Прокопенко, О., & Демидова, Т. (2005). Екологічне виховання у процесі вивчення біології. *Рідна школа*, 3, 72-75.
- Пруцакова, О. Л. (2007). Зміст екологічної освіти як чинник формування екологічної компетентності школярів. В *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. пр.* (Вип. 10. Т. 1, с. 362-370). Кам'янець-Подільський.
- Пустовіт, Н. А., Пруцакова, О. Л., Руденко, Л. Д., & Колонькова, О. О. (2008). *Формування екологічної компетентності школярів: Наук.-метод. посіб.* Київ.
- Пустовіт, Н. А. (2001). Особистісно орієнтовані технології екологічного виховання підлітків. В *Наукові записки. Серія: педагогіка і психологія*. (Вип. 5, с. 59-62). Вінниця: Державна картографічна фабрика.
- Ратушняк, О. М. (2014). Формування екологічної компетентності учнів початкової школи. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 16, 325-330.
- Титаренко, Л. М. (2007). *Формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей університету*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Інститут проблем виховання АПН України. Київ.
- Шмалей, С. В. (2005). *Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу*. (Автореф. дис. д-ра. пед. наук). Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ.

Olga Fediy, Yana Makarenko, Tetiana Miroshnichenko

FORMATION OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN'S ENVIRONMENTAL COMPETENCE BY MEANS OF THE ECOLOGICAL TRAIL

The article examines the peculiarities of the ecological path organization as an effective means of younger schoolchildren's ecological competence formation. The content and structure of the pupils' environmental competence are characterized in accordance with the State Standard of General Primary Education. The essence of environmental competence of primary school pupils is revealed as the ability to apply environmental knowledge and effectively solve environmental issues they face in everyday life. The following components are distinguished in the structure of ecological competence: ecological knowledge and skills,

ecological thinking, value orientations, and ecologically justifiable behavior. It is emphasized that the effective formation of younger schoolchildren's environmental competence is facilitated by means of nature itself, one of which is an ecological trail. Its purpose is to ensure the education of ecologically competent behavior of the child in the surrounding natural environment and to spread knowledge about nature and man as an integral part of the environment. The purpose, tasks, functions, and role of the educational ecological path in the education of ecologically competent behavior of the child in the environment are determined, and a brief description of the route of the ecological trail is presented. The potential of the means of the ecological path in the formation of ecological competence of children of primary school age has been analyzed. Attention is focused on the aesthetic value of the eco-path, which consists in activating the aesthetic feelings and experiences of younger schoolchildren while observing natural objects. It was found that the most productive direction of work on the ecological path is a practical excursion, the main types of activities of which are working out practical work, observation, project, research, sports and recreation, and game and creative activities.

Keywords: competence approach; ecological competence; ecological thinking; value orientations; ecologically justifiable behavior; primary school children; ecological path; excursion.

References

- Andrusenko, I. V. (2020). *Formuvannia ekolohichnoi hramotnosti molodshykh shkoliariv v intehrovanomu kursi "Ia doslidzhuu svit": Metodychni rekomendatsii [Formation of environmental literacy of junior high school students in the integrated course «I explore the world»: methodological recommendations]*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
- Kolonkova, O. O. (2007). Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti starshoklasnykiv zasobamy dystantsiinoi osvity [Formation of environmental competence of high school students by means of distance education]. In *Teoretyko–metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Zb. nauk. prats.* (Vol. 10. T.1, p. 379-387). Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian].
- Konovalchuk, I. (2016). Teoretychni y tekhnolohichni aspekty formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv [Theoretical and technological aspects of the formation of environmental competence of younger schoolchildren]. *Molod i rynek*, 5(136), 20-24 [in Ukrainian].
- Kontsepsiia ekolohichnoi osvity v Ukraini [The concept of environmental education in Ukraine]. (2002). *Dyrektor shkoly*, 16 [in Ukrainian].
- Kurylenko, N. V. (2015). *Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi shkoly u protsesi navchannia fizyky [Formation of environmental competence of elementary school students in the process of learning physics]*. (Ext. abstract of PhD diss.). Kirovohrad [in Ukrainian].
- Lohvinova, Ya. O. (2014). *Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti maibutnoho vykladacha biolohii v protsesi vyvchennia pryrodnychyykh dystsyplin [Formation of ecological competence of the future biology teacher in the process of studying natural sciences]*. (Ext. abstract of PhD diss.). Kirovohrad [in Ukrainian].
- Lypova, L., Lukashenko, T., & Malyshev, V. (2012). Ekolohichna kompetentnist osobystosti v umovakh fundamentalizatsii osvity [Environmental competence of the individual in the conditions of fundamentalization of education]. *Osvita rehionu: Politolohiia, psykholohiia, sotsialni komunikatsii*, 3, 246 [in Ukrainian].
- Marshytska, V. V. (2005). Sutnisni kharakterystyky ekolohichnoi kompetentnosti uchniv pochatkovoї shkoly [Essential characteristics of environmental competence of

- elementary school students]. In *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Zb. nauk. prats.* (Kn. 2. Vol. 8, p. 20-24). Kyiv [in Ukrainian].
- Matveieva, N. O. (2013). *Teoriia i metodyka vykhovannia: formuvannia ekolohichnoi kultury molodshykh shkoliariv: Navch.-metod. posibnyk [Theory and methods of education: formation of ecological culture of younger schoolchildren: Teaching-method. manual]*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Melash, V., & Kovalchuk, K. (2013). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv [Theoretical and methodological principles of the formation of environmental competence of younger schoolchildren]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohika*, 10, 118-121 [in Ukrainian].
- Metodychnyi lyst shchodo uchasti uchnivskoi molodi u zakhodakh prysviachenykh mizhnarodnomu Dniu Zemli ta Dniu Dovkillia v Ukraini [Methodical letter regarding the participation of student youth in events dedicated to the international Earth Day and Environment Day in Ukraine]*. (2015). Retrieved from <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/03-04-80.pdf> [in Ukrainian].
- Molodychenko, V. V., Serdiuk, A. M., & Molodychenko, N. A. (2020). Pedahohichni umovy formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti uchniv pochatkovoї shkoly [Pedagogical conditions for the formation of environmental competence of elementary school students]. *Innovatsiina pedahohika*, 20(3), 11-16 [in Ukrainian].
- Prokopenko, O., & Demydova, T. (2005). Ekolohichne vykhovannia u protsesi vyvchennia biolohii [Ecological education in the process of studying biology]. *Ridna shkola*, 3, 72-75 [in Ukrainian].
- Prutsakova, O. L. (2007). Zmist ekolohichnoi osvity yak chynnyk formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti shkoliariv [The content of environmental education as a factor in the formation of environmental competence of schoolchildren]. In *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Zb. nauk. pr.* (Vol. 10. T. 1, p. 362-370). Kamianets-Podilskiy [in Ukrainian].
- Pustovit, N. A. (2001). Osobystisno oriientovani tekhnolohii ekolohichnoho vykhovannia pidlitkiv [Personally oriented technologies of environmental education of teenagers]. In *Naukovi zapysky. Serii: pedahohika i psykholohiia*. (Vol. 5, p. 59-62). Vinnytsia: Derzhavna kartohrafichna fabryka [in Ukrainian].
- Pustovit, N. A., Prutsakova, O. L., Rudenko, L. D., & Kolonkova, O. O. (2008). *Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti shkoliariv: Nauk.-metod. posib [Formation of environmental competence of schoolchildren: Scientific method. manual]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Ratushniak, O. M. (2014). Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti uchniv pochatkovoї shkoly [Formation of environmental competence of primary school students]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 16, 325-330 [in Ukrainian].
- Shmaliei, S. V. (2005). *Systema ekolohichnoi osvity v zahalnoosvitnii shkoli v protsesi vyvchennia predmetiv pryrodnycho-naukovoho tsykladu [The system of environmental education in a secondary school in the process of studying subjects of the natural and scientific cycle]*. (Ext. abstract of Doct. diss.). Natsionalnyi pedahohichniy un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv [in Ukrainian].
- Tytarenko, L. M. (2007). *Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti studentiv biolohichnykh spetsialnostei universytetu [Formation of ecological competence of students of biological specialties of the university]*. (Ext. abstract of PhD diss.). Instytut problem vykhovannia APN Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
- Yermakov, I. H., & Puzikov, D. O. (2005). Rozvyvaty zhyttievu kompetentnist [Develop life competence]. *Shkilnyi svit*, 37, 172 [in Ukrainian].

Одержано 05.09.2022 р.